

КОВАЛЬ Н. Є.

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

СТРУКТУРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУДОВОГО ДИСКУРСУ

У статті досліджуються структурно-композиційні та комунікативно-прагматичні особливості судових документів; представлено структурну інтерпретацію судового дискурсу, систематизовано судові документи відповідно до способу викладу та комунікативно-прагматичної настанови тексту; проаналізовано мовну конструкцію викладу судового дискурсу.

Ключові слова: юридичний дискурс, судовий дискурс, композиційна будова дискурсу, аргументативна послідовність, тексти протоколів судових засідань.

В статье исследуются структурно-композиционные и коммуникативно-прагматические особенности судебных документов; представлена структурная интерпретация судебного дискурса, систематизированы судебные документы в соответствии с коммуникативно-прагматической ориентацией текстов; проанализирована лингвистическая и композиционная структура изложения судебного дискурса.

Ключевые слова: юридический дискурс, судебный дискурс, композиционная структура дискурса, аргументативная последовательность, тексты протоколов судебных заседаний.

The article deals with structural, compositional, communicative and pragmatic peculiarities of judicial documents. The article provides structural interpretation of the judicial discourse; the judicial documents are systematized according to the pragmatic intention of the text; the linguistic means of interpretation of the judicial discourse are analyzed.

Key words: legal discourse, judicial discourse, compositional discourse structure, argumentative consistency, legal cases.

Мета статті – системно представити судові документи відповідно до способу викладу та комунікативно-прагматичної настанови тексту, проаналізувати структуру текстів протоколів судових засідань, дослідити мовну конструкцію викладу судового дискурсу.

Актуальність дослідження зумовлена поглибленим вивченням юридичних текстів різної категорії, змісту та прагматики як вербального об'єкту. Дослідження цих питань важливе для якісного мовного забезпечення процесів правового регулювання, мовного, у тому числі текстового тлумачення норм юридичного права.

Об'єкт дослідження – комунікативно-прагматичні та структурно-композиційні особливості текстів протоколів судових засідань.

Елементи **новизни** містять тлумачення таких провідних понять як: юридичний дискурс, судовий дискурс, також вибір мовного

матеріалу дослідження – тексти протоколів судових засідань США вперше стали предметом лінгвістичного дослідження.

Розвиток лінгвістики в останні десятиліття переконливо показав, що достатньо повна та адекватна презентація мови як системи, що функціонує у суспільстві і є провідним засобом спілкування, неможлива без проникнення у суть мовних комунікативно-прагматичних аспектів. Під комунікативним аспектом розуміють умови існування мовної системи, її підсистем і одиниць у конкретних актах спілкування, вибір і використання їх учасниками комунікації. Дослідження комунікативних аспектів дискурсу є необхідним додатком до функціонально-семантичної моделі, що дає змогу у повному обсязі висвітлити мовну специфіку реалізації мовної системи і мовленнєвого середовища.

Сучасний дискурсивний аналіз розвивається паралельно з теорією жанрів. Жанри вивчаються з урахуванням даних дискурс-аналізу і фактично співпадають з підвидами дискурсу. Таким чином, беручи за основу положення про те, що види дискурсу співвідносяться з функціональними стилями та сферами комунікації й частково характером комунікації, а різновиди дискурсу більшою мірою відповідають жанрам [2:14], вважаємо доцільним виокремити в юридичному дискурсі, такі його типи як: 1) законодавчий; 2) усний судовий; 3) письмовий судовий; 4) освітньо-правовий.

Судовий дискурс функціонує у правовій сфері та слугує для забезпечення офіційно-ділових відносин між органами правосуддя і підсудним, визначення позиції органів нагляду та держави у кожній окремій справі. Комунікативно-прагматична спрямованість дискурсу полягає у тому, щоб дати правову оцінку діяльності особи / осіб, притягнутих до відповідальності, встановити істину та довести правильність позиції судових інстанцій. Функціональність і прагматичні настанови дискурсу визначають такі стилістичні характеристики судового дискурсу як: точність, об'єктивність, аргументованість, логічність та послідовність викладу. У тексті вони реалізуються за допомогою відповідних мовних засобів. Судовому дискурсу притаманний оцінно-правовий характер: усім зібраним доказам, матеріалам конкретної справи дається правова оцінка.

Як показує аналіз теоретичних джерел, переважно дисертаційного діапазону, цілий ряд питань з проблематики

лінгвістичної специфіки і прагматики фахового дискурсу, у тому числі судового, залишається не достатньо дослідженим, потребує подальших дослідницьких зусиль, особливо під кутом зору кореляції у дискурсивних процесах мовно-екстрамовної фактури. Аналітичний огляд джерел, свідчить, що аналізу найбільше підлягали міжнародні договори, угоди, комерційна кореспонденція, ділова текстова документація. Проблеми письмового судового дискурсу, зокрема структурно-композиційні та прагматичні аспекти текстів протоколів судових засідань, до цього часу не мали належного висвітлення у лінгвістичних працях. Це значним чином зумовило актуальність обраної теми.

Судовий дискурс функціонує у різних соціальних сферах та комунікативних ситуаціях. У цій статті ми розмежуємо усний судовий та письмовий судовий дискурси. Проблеми усного судового дискурсу досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: Т. А. Антоненко, Н. Н. Ивакіна, П. Сергеич, Т. А. Скуратовська, V. K. Bhatia, J. Cotterill, R. Hiltunen [1; 4; 6; 7–8; 9; 10; 11], тому ми зосередили увагу на вивченні письмового судового дискурсу, який є менш дослідженим.

Аналізований дискурс є письмовим варіантом ведення судової процедури. Принагідно зауважимо, що такі записи є достатньо різнотипними за формою і способом викладу та комунікативно-прагматичною спрямованістю. Тексти протоколів судових засідань можуть бути представлені у формі стенографічного запису засідання, що відтворює висловлювання кожного учасника засідання. Такі судові записи функціонують як достовірні документи судових справ минулого, вони є дуже детальними, налічують велику кількість сторінок. У переважній більшості випадків вони включають декілька рішень суду, винесених різними суддями. У такому вигляді протоколи є правдивими записами: 1) усіх фактів справи; 2) аргументів судді; 3) обґрунтування рішення, до якого суд прийшов; 4) доказів, які він використав; 5) способу, на основі якого певна справа вирізняється з поміж інших подібних справ.

Інша група судових документів є менш детальним описом справи, такі протоколи інформують читача, акцентуючи його увагу на найбільш важливих моментах, на тому, що в юридичній термінології називають матеріалами та фактами справи. Наступний вид

протокольних документів є скороченим варіантом запису судового засідання, що ведеться від третьої особи. Він функціонує разом із судовим рішенням і може слугувати прецедентом при винесенні інших судових рішень. У процесі досягнення вердикту для американської судової системи характерним є коли присяжні та суддя керуються правилом прецеденту, що певною мірою свідчить про суспільний характер судових рішень. В умовах прецедентної системи права кожне рішення суду набуває нормативного значення і може бути використане як джерело права в наступних процесах. Дотримання правила прецеденту є священною доктриною для суддів [9:42]. Апеляція до прецедента як до факту успішної реалізації норм суспільної моралі є частим аргументом під час розгляду справи у суді.

Записи протоколів судових засідань функціонують як довідки, нагадування чи посилання для експертів-юристів, які використовують їх для подальшої аргументації у суді, під час консультацій, що надають адвокати клієнтам та у процесі навчання студентів-юристів. Такі письмові варіанти судових слухань, в основному, є лаконічними і включають лише вагомі факти, докази та рішення суду. Тексти протокольних записів судових засідань, слугують як ілюстрації певних статей закону і використовуються, здебільшого, у навчальній роботі зі студентами. Варіанти цих документів, в основному, є також дуже стислими. Справи ретельно відбирають, відповідно скорочують і формують довідкову юридичну літературу для вивчення права.

Як бачимо, структура, обсяг та зміст кожного виду записів судових засідань прямопропорційно залежать від конкретної комунікативно-прагматичної настанови тексту. Записи протоколів судових засідань використовують для навчання студентів у юридичних закладах, оскільки, вони є важливим знаряддям при підготовці фахівців, їхньому вмінні викласти думку, аргументувати прийняття відповідного рішення. Судовий дискурс репрезентує усю складність відносин між фактами реального середовища та моделлю світу прав, правил, обов'язків, дозволів та заборон, тому в адвокатській практиці та на суді часто звертаються до текстів протокольних записів судових засідань. У залі засідань суду вони функціонують паралельно із законодавчими положеннями з метою аргументації певного висновку, посилання, довідки чи одержання додаткової інформації.

Особливості процесів аргументації в аналізованому судовому дискурсі, її відмінності від доказу та спростування у формальній логіці зумовлені, перш за все, тим, що вона не обмежується встановленням істини. Завдання адресанта полягає в тому, щоб переконати адресата в істинності висунутої тези, досягнути його схвалення і прийняття. Наявність чотирьох адресатів є специфічною характеристикою судового дискурсу, це: 1) суддя; 2) присяжні; 3) громадяни, присутні у залі суду; 4) обвинувачуваний. Крім того, судові мовлення звернене до процесуального супротивника, якщо необхідно заперечити, опротестувати будь-який його тезис, доказ чи висновок.

Специфіка судового дискурсу та її екстралінгвістичні особливості вимагають детального добору мовних засобів, які б максимально точно передали аргументацію та сприяли реалізації прагматичної установки. У мовному аспекті судовий дискурс характеризується поєднанням стандартних юридичних та експресивних засобів, оскільки, його тематика потребує вживання чітких стандартних юридичних формул і термінології.

Записи судових засідань можуть бути представлені по-різному, відповідно до комунікативно-прагматичного призначення тексту. Для дослідження ми обрали менш деталізовані записи судових засідань, однак вони містять судові рішення, що є важливим для аналізу судового дискурсу.

Під композиційною будовою тексту (дискурсу) розуміємо конструктивну взаємодію змістових, мовних і стилістичних компонентів тексту. Предметно-логічна будова судового дискурсу визначає його лінгвістичну структуру, яка є складною композиційно-стилістичною організацією, де відбір мовних засобів здійснюється відповідно до дискурсної прагматики.

Незважаючи на особливості форми та способу представлення слухання судової справи, кожний протокол засідання має типову композиційну структуру, притаманну судовому дискурсу. Аналіз текстів судових протоколів показав, що ці тексти мають чотирьохрівневу структурно-композиційну будову.

Перший рівень: ідентифікація справи.

Протоколи судових записів разом з вироками суду слугують джерелом цитування та посилань у різних юридичних комунікативних ситуаціях, академічних і професійних. Саме в силу цієї особливості

протоколи повинні починатися з встановлення, найменування конкретної судової справи. Стандартне формулювання назви здійснюється чітко, за шаблоном і структурою, притаманною судовому документу:

Clark v. Marsiglia
Supreme Court of New York, 1964.
1 Denio 317, 43 Am. Dec. 670.

[12:6]

Sardo v. Fidelity & Deposit Co.
Court of Errors and Appeals of New Jersey, 1966.
100 N.J. Eq. 332, 143 A. 774.

[12:115]

З наведених прикладів видно, що назва справи представлена згідно вимог судового документа. Спочатку вказано конфліктуючі сторони: *Sardo v. Fidelity & Deposit Co.*; *Clark v. Marsiglia*; *Dawson v. Beall*; *Engbretson v. Seiberling*, які розділені малою літерою *v* – скорочення від *versus*, що означає “проти”. Далі зазначається назва суду, місце та рік засідання. Важливо зазначити, що навіть спосіб запису дати носить стандартизований характер, визначений судовою процедурою.

Другий рівень: мовне представлення фактів справи.

Американська судова система наслідує доктрину прецеденту, це означає, що вирок можна винести на підставі рішення аналогічної справи, якщо матеріали справи є подібними. Очевидно, не всі факти можуть співпадати, однак, якщо основні визначальні матеріали справи є ідентичними, спрацьовує правило прецеденту.

Таким чином, у процесі розгляду та вирішення певної справи важливо представити деталі та факти справи, описати їх у відповідній формі для використання у майбутньому. Якщо запис розглядається як засіб розвитку техніки правового обґрунтування та аргументації, то матеріали справи висвітлюють детальніше за допомогою оцінки того, що насправді призвело до суперечності. Таке детальне оцінювання може

включати і факти, які не є юридично важливими для суду, але є принциповими для реальної оцінки подій адресатом та аргументації прийнятого суддею рішення.

Третій рівень: обговорення справи.

Це найскладніша та найважливіша частина судового розгляду справи, а відтак і судового тексту. Вона складається з кількох етапів, у залежності від типу справи та її тривалості:

- а) представлення ходу справи або юридична кваліфікація злочину;
- б) презентація аргументів або аналіз доказів;
- в) встановлення (виведення) підстави рішення (*ratio decidendi*).

Обговорення справи починається із зазначення імені судді, який проводить судові засідання і може включати: 1) історію (хід) справи в різних судах; 2) рішення, що виносились попередніми суддями (це особливо стосується апеляційних судових справ); 3) аргументи суддів; 4) свідчення і докази, які використовувались для прийняття рішення. Тексти судових засідань містять перелік винесених рішень у подібних справах, якими суддя послуговується при винесенні вироку, для прикладу:

“<...> *This legislative history is dealt with in detail in Sullivan v. Visconti, 1952, 68 N.J.L. 543, 53A. 598*” [12:504].

“<...> *The trial judge went on to find that the appellants possessed the CD "T&A2THEMAXX" and the files recorded on it for the purpose of distribution within the meaning of s. 163(1). Her conclusion was a finding of fact with which I may not interfere unless satisfied that a properly instructed jury, acting judicially, could not reasonably have reached the same conclusion: R. v. Yebe, [1987] 2 S.C.R. 168. There was ample evidence to support the trial judge's finding and this ground of appeal must fail <...>*” [12:204].

Посилання на винесені рішення може здійснювати не лише суддя, але й адвокат, прокурор чи обвинувачуваний з метою повної аргументації, що вибудовується лінією захисту чи обвинувачення, наприклад:

“<...> *Defendant cites as authority for its position the case of Kimball v. N. Y. Life Ins. Co., 96. 19, 116 A. 119; Id., 98 Vt. 192, 126A. 553* <...>” [12:223].

Загалом у композиційній частині документа, що відображає обговорення питання, як правило, функціонують дві форми презентації висловлювань:

1) дотримання послідовності при наведенні деталей справи (*опис, розповідь*);

2) наведення аргументів (*заперечення, доказ*).

Проведене дослідження юридичних текстів показує, що аргументативна послідовність переважає, що пояснюється як прагматикою так і домінуючою тональністю переконливості викладу, що є характерною ознакою судового дискурсу. Це знаходить свій прояв у наведенні суттєвих фактів і аргументів, притаманних аналізу зібраних доказів у справі, міркувань щодо покарання, оскільки існує необхідність співставлення фактів у їхніх причинно-наслідкових відносинах. Аргументативна послідовність відзначається переважно раціонально-логічними засобами, оскільки процес доведення зводиться до логічної домінанти. Розгляд справи, зазвичай, супроводжується полемікою між процесуальними супротивниками та здійснюється заперечення протилежної думки, у тексті спостерігається експресивність, пов'язана з оцінкою фактів, однак, вона підпорядкована логічному викладу аргументів. Основу композиційної структури юридичного документу становлять складові, що відображають послідовність, цілеспрямованість ходу думки. У відповідності з логікою доказів використовуються логічні форми розгортання думки, визначаються поняття і встановлюється їхній зв'язок. Для вербальної тканини цієї частини судового тексту типовим є широке вживання мовних кліше. Для підтвердження правомірності, доказовості та обґрунтованості певного судження плідно використовують цитатні структури з Комерційного та Договірних кодексів. Для прикладу:

“<...> Defendants further contend that the clause in paragraph 11 of the agreement, providing for entry of judgment for the full amount of the purchase price, is contrary to section 2-709 of the Uniform Commercial Code entitled “ Action for the Price”, which states: (1) When the buyer fails to pay the price as it becomes due the seller may recover, together with any incidental damages under the section, the price <...>” [12:31].

Здійснюючи представлення аргументів, суддя намагається встановити, вивести підставу рішення для використання у подальшій судовій практиці. Структурно-композиційна частина, де подається юридична кваліфікація злочину, за усіма формальними ознаками

відноситься до ділового офіційного мовлення і характеризується стандартизацією тексту.

Четвертий рівень: виголошення вироку суду.

Судова справа не може бути завершена без прийняття та оголошення рішення. Це дуже коротке формулювання, сильно стандартизоване за характером викладу та складне за мовним оформленням. В основному рішення подається із словом *held* або словосполученням *the court held* на початку речення:

“The court held that in the case of the contract here involved performance exactly on time was not a condition precedent, and the judgment of the lower court was reversed” [12:676].

“The court held that the Government should pay plaintiff the value of the ship, and ordered a trial to determine the value” [12:7].

“<...> Held, that this evidence was properly admitted <...>” [12:131].

Виділені структури в реченнях є прикладом того, що тематична орієнтація певних лексичних одиниць, що ускладнюється їхньою аспектною функціональністю, позначається на смисловій акцентуації лексичних одиниць і тих концептів, які вони експлікують.

Текстам протоколів судових засідань притаманні такі специфічні риси, які накладають відбиток на їхню композиційну побудову та вибір лексичних засобів. Ці риси відносяться до стилю викладення матеріалу. Проаналізовані тексти показали, що речення у судових протоколах можуть логічно пов'язуватись не лише так званою ланцюговою послідовністю (кожне речення пов'язане з попереднім і наступним), а й за допомогою наступних зв'язків. При цьому речення у межах одного тексту здатні пов'язуватись на значній відстані одне від одного, а також виходити за рамки тексту, поєднуючись з іншими джерелами відповідної тематики. У такому випадку, спосіб викладу є більш точним, логічно послідовним і водночас стислим, чому сприяє вживання складно-прийменникових конструкцій, посилань і дієслів, що сприяють зв'язності тексту. До останніх ми відносимо дієслова: *remind, recall, refer, turn, return* та ін.

Аналіз функціонування посилань у судових документах свідчить про їхню роль у забезпеченні міжфразових зв'язків. Посилання активізують увагу читача документу. Важливим є посилання на попередню частину тексту, оскільки, адресат повинен згадати, де і про

що йшла мова з цього приводу раніше, що потребує певних розумових зусиль, наприклад:

“The order for a temporary injunction should be here modified to be effective from its date, December 1, 1964, until the further orders of the court, <...>, complaints entering into bond payable and conditioned and with surety to be approved, all as provided in section 1043, Title 7, UCC, and in the penal sum of \$ 2000 as prescribed by the trial judge” [12:25].

Посилання мають ще одну особливість – вони забезпечують поширений, чіткий та логічний стиль викладу, полегшуючи розуміння та сприйняття тексту. Протоколи судових засідань є конспектним записом виступів окремих учасників судового слухання, тому засоби суб’єктивної оцінки, які відіграють значну роль в активізації уваги адресата займають у документах значне місце. У процесі аналізу судових документів виділено дві основні форми викладу матеріалів у протоколах. Розглянемо їх детальніше.

1. Виступи учасників представлено у непрямій мові, але без характерних для такого способу мовлення ввідних конструкцій, таких як: *he said, he pointed out, he suggested*, і т. п., тобто без участі мовця (виняток може становити перше речення виступу), наприклад:

“It was said in Ebert v. Johnes, 206Pa. 395, 55 A. 1064, that the rule that the acceptance of a smaller sum for a debt presently due, though agreed and expressed to be payment in full, is not a good accord and satisfaction, <...>” [12:414].

2. Слід зауважити, що у протоколах часто функціонує поєднання двох форм викладу матеріалів. Зазначені варіанти подачі тексту відрізняються не тільки мовними засобами, але й переслідують різні цілі. Щодо способів передачі, то в першому випадку використовується безособовий спосіб викладу, тобто особа мовця не акцентується. Основний акцент надається змістові висловлювання, важливі моменти виділяються зворотами, уточнюючими виразами, такими як: *it should be noted, it seems unnecessary, it seemed essential, it is argued, it will be noted, it cannot be said*. Це так звані безособові опосередковані оцінки висловлюваного. Простежимо їхнє функціонування у реченнях судових протоколів:

“It will be noted that the evil of the preference attaches only to a transfer of on account of an antecedent debt <...>” [12:527].

“It seems unnecessary to consider the conflict over the question whether forbearance as to a claim without foundation can constitute good consideration” [12:186].

За допомогою такої усталеної, традиційної для судового дискурсу форми викладу, підкреслюється безособовий, офіційний та аргументативний характер документів.

У другому випадку виклад матеріалу у тексті судового документу йде від третьої особи однини (*he, she*) і носить опосередковано-особовий спосіб викладу. Застосовуючи опосередковано-особистісний спосіб передачі інформації, автори протоколів судових засідань використовують метод, який не вживається при безособому викладі – безпосередній опис дій мовця, його точка зору та ставлення до висловлюваного. Така функція реалізується у текстах за допомогою ввідних виразів: *he regretted that; he agreed that; he was in favor of; he was confident that, he supported the suggestion, he added that*. Наприклад:

“Defendant agreed that if plaintiffs would leave their said homes and businesses in Kentucky, and with their families, horses, and wagons, move to defendant’s farm in Texas, <...>” [12:39].

“And the Court, in that case, added that there was a clear rule, that the amount which would have been received if the contract had been kept, is the measure of damages if the contract is broken” [12:13].

У цьому випадку важливим є не лише точка зору мовця та зміст висловлювання, але й ставлення самого адресанта до конкретної проблеми та предмету обговорення. Спосіб викладу впливає на характер оцінки висловлювання. Таким чином реалізується авторська оцінка висловлювання.

Отже, комунікативна ситуація судового дискурсу полягає у транспозиції необхідної інформації максимально точно, лаконічно, об’єктивно, у безособовій, іноді узагальненій чи офіційній формі, при відсутності емоційності, експресивності та особистого ставлення до змісту повідомлення. Реалізації цього завдання автор судового документу досягає, активізуючи мовні засоби на вербальному та екстравербальному рівнях.

Таким чином, засобами, які формують прагматичний аспект тексту (дискурсу), можуть виступати одиниці різних мовних рівнів, будь-які компоненти та параметри тексту, його композиція, графічне

оформлення, лінгвістичні засоби. Тому основною проблемою побудови судового дискурсу є добір ефективних лінгвістичних засобів, які б дозволили донести зміст судового документа максимально точно, чітко та недвозначно.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження свідчить, що дискурсний підхід до аналізу мовної фактури юридичних і зокрема, судових текстів різного змісту та прагматичної орієнтації надає широкі можливості для аналізу, тлумачення й адекватного розуміння текстів різних категорій. Для цього потрібна їхня відповідна екстраполяція у навчальний та науково-дослідний процеси, а також ширший вихід у гуманітарно-дискурсну сферу, а також у сферу екстрагуманітарну, екстралінгвістичну, – у широку сферу та концептосферу юридичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Антоненко Т. А.* Словесность в юриспруденции : [курс лекцій] / Татьяна Андреевна Антоненко. – [1-е изд.]. – Ростов н/Д. : Гос.економ. академия, 1999. – 197 с.
2. *Бєлова А. Д.* Поняття “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці / Алла Дмитрівна Бєлова // Вісник Київськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2002. – Серія : “Іноземна філологія”. – Вип. 32–33. – С. 11–14.
3. *Арутюнова Н. Д.* Истоки, проблемы и категории прагматики / Нина Давидовна Арутюнова, Елена Викторовна Падучева // Новое в зарубежной лингвистике : сб. науч. статей / сост. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. – С. 8–42.
4. *Ивакина Н. Н.* Основы судебного красноречия : [учебн. пособие] / Надежда Николаевна Ивакина. – [2-е изд.]. – М. : Юрист, 2000. – 384 с.
5. *Кони А. Ф.* Избранные произведения / Кони Анатолий Федорович ; [сост. : Г. К. Большакова, П. М. Захаров]. – М. : Юридическая лит-ра, 1980. – 496 с.
6. *Сергеич П. С.* Искусство речи на суде : [учебн. пособие] / Петр Сергеевич Сергеич ; [под ред., с предисл. А. П. Толмачев]. – М. : Госюриздат, 1960. – 372 с.
7. *Скуратовська Т. А.* Аргументація в американському судовому дискурсі (на матеріалі справ за участю суду присяжних) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Тетяна Анатоліївна Скуратовська ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – 196 с.
8. *Скуратовська Т. А.* Прямі та непрямі тактики мовленнєвого впливу при аргументації бажаного судового вироку / Тетяна Анатоліївна Скуратовська // Комунікативні та когнітивні проблеми дискурсу. – № 537. – Харків : Константа, 2001. – С. 99–103.
9. *Bhatia V. K.* Analysing Genre: Language Use in Professional Settings : [монографія] / Vijay K. Bhatia – L. : Longman, 1993. – 242 p.
10. *Cotterill J.* Language in the Legal Process : [монографія] / Cotterill Janet. – L. : Palgrave Macmillan Ltd, 2002. – 276 p.
11. *Hiltunen R.* Chapters on legal English: Aspects past and present of the language of the law : [монографія] / Risto Hiltunen. – Helsinki : Suomal tiedekat, 1990. – 123 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. *Fuller L. L.* Basic Contract Law. American Case Book Series / Lon L. Fuller, Robert Braucher. – Minnesota : West Publishing Co., 1984.